

Igen és igen

A két Szervátiusz műcsarnoki kiállítása elé

Az a karácsony reggel, amikor a szobrász apa lehasítja az Ady-szobor hátsó felét, és azzal gyűjt be kettejüknek. Ebben a gesztusban benne van minden: az erdélyi magyar szegénység, amelyben mégis Adyt faragnak, és az apa-fiú kapcsolat. Ahogy Ady írta: „Apa, fiú: egy Igen s egy Nem”. Ritka jelenségnek vagyunk itt és most tanúi: egy apai igenre egy fiúi igen következett.

Erdélyből valahogy az egész magyarság más-kepp látszik 1541, az ország három részre szakadása óta. Két pogány közt hosszú-hosszú ideig csak Erdélyben tudott tovább élni, sőt virágozni a magyar kultúra. Az erdélyi tudat összegzése, a transzilvanizmus a trianoni tagló utáni kényszerűségből született újjá. Az erdélyi magyarságnak a kultúra maradt mint egyetlen lehetőség az újjáéledésre, írta Tibor. Levágták két karunk, két lábunk, csak a törzs maradt meg egy vízfejjel, a Nagy-Magyarországra tervezett fővárosunkkal, amelynek Műcsarnokában ma megnyílik végre Szervátiusz Jenő és Szervátiusz Tibor első közös, összegző kiállítása.

„Az egyikünk támasza lett a másiknak. És talán ő volt, a fiam, az egyetlen ember, aki megértette az én művészetemet” – írta Szervátiusz Jenő, aki a *Két nemzedék*ben meg is faragta ezt. A lehető legjobb szobrásziskolába járt: kerékgyártó, asztalos- és kovácsmesterséget tanult.

Egy oldal szalonnával vágott neki a Párizsba vezető útnak, mint a mesebeli legkisebb fiú. Ez a két év volt az egyetlen. Szabadtéri szobrok, képtárak, múzeumok. Az esti szabadiskolában a síkokra bontott emberi testtel, a konstruktivizmus módszertanával ismerkedett. Hanem aztán a Rodin Múzeum erotikával teli márványai, gondolkodó bronzai, Maillol lányalakjai, Bourdelle íjasza, Brâncuși csiszolt kövei, Gauguin és Van Gogh színei. A vámos Rousseau képeinek naiv bája! Színházba, operába, hangversenyekre járt, de három napig nem evett, hogy új vésőt vehessen.

Ráadásnak ott volt maga a világkiállítás, ahol az art deco ült diadalt, az ipar- és díszítőművészet a középpontban.

„Fiam, az embereket csak szeretni szabad” – ez volt az anyai útravaló. A katolikus anya és a református apa hite vált eggyé benne. „Anyám volt művészi álmaim legfőbb dédelgetője” – mondta róla a fiú. A párizsi utat is támogatta, csak mikor halálát érezte, hívta haza. Nem maradhatott Párizsban az, akinek Kolozsvárt halálát várja az édesanyja. Hazatérve olyanokkal tanul tovább, mint Kós Károly, Nagy Imre és mások. Szervátiusz Jenő magát Erdélyt hozta vissza, éppen Párizsból. Nagybányai ösztöndíjas lett.

Rajz és vázlat nélkül faszobrait maga faragja az anyagba. Domborműszerűen haladt a mélységek felé. Kőben, fémben is teremt, de faszobroiban az erdélyi erdők mondanivalója is benne van. A keményebb anyagú fákat szereti, a juhart, az eres szilt, a tölgyet, a csillogó diót, a csontkemény tiszafát. Füstöli, pörköli faszobrait, de a fa színét, textúrájának szépségét engedi érvényesülni. El akar felejteni faragni. Barbár expresszionizmus – mondták rá a címkeragasztók. A kopjafákhoz hasonló ritmikus tagolásaival nem tudtak mit kezdeni. A véső nyomait nem rejti el, felmutatja. Vagy az ég felé nyújtóznak szobrai, vagy az élettől megtiportan, lenyomva, groteszk magányukba töppednek. Egy fában több szobor is él, de az kel szoboréltre, amelyet a véső meglát.

Organikus szobrászat ez, amely megmutatja, hogy hagyomány nélkül nincs megújulás. Csak egy régebbi, eddig figyelemre se méltatott hagyományt kell felfedezni. Mint Bartók tette a népzeneben. „Ha van a fafaragásban pentatónia, azt Szervátiusz Jenő csinálta meg” – írta Szabolcsi Bence. A zenetörténetből jobban látszik, mi micsoda, mint a művészettörténeti elefántcsonttoronyból. Onnan messze van. Ez a mi vizuális anyanyelvünk megújítása Kelet és Nyugat hatá-

rán. Népi szürrealizmus ez, mint Nagy László, Juhász Ferenc költészetében. A legmagasabb, a legmélyebből táplálkozik. Bartók látta ezt is a legtisztábban. Az építészetben Makovecz Imre emelkedettsége ehhez hasonló.

Jenő a mélyből jöttek küldetéstudatával és alázatával dolgozott mindvégig. „Faragótechnikus”-nak merték nevezni és alkalmazni 1949-ben a kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán. Menekült a kötelező és ellenőrzött szocreál dogmatizmusából, hurráoptimizmusának álrealizmusából. A négy évszak asszonyalakjaiba például. Vagy a népballadák szürrealisztikus, mágikus, kihagyásos technikájú világába.

Önéletrő szobrásznak nevezték Jenőt. Tibor sorjázó Petőfi-szobraira is mondtak ehhez hasonlót. Miért lenne ez bűn? Walt Whitman is csak magáról írt, mégis benne volt egész Amerika. Jenő mintegy száz önportréján lemérhetőek szemléletmódjának változásai. „A dolgozó kéz nem papol, nem gesztikulál, hanem teremt – írta Csoóri Sándor. – Jenőre áll, hogy nincsenek elméletei. Csak élete van, s az életének célja.”

A magyar szobrászat kettős templomtornyai a Szervátiuszok szobrászata. Ha nem volna az egyik, nem lenne a másik. A Kolozsvári testvérekhez fogható ez a két életmű, de több is annál: összetéveszthetetlenül magyar. A Kolozsvári testvérek a Nyugat ízlésének akartak megfelelni, egyetlen fennmaradt XIV. századi szobrukban, a *Sárkányölő Szent György*ben is. A Szervátiuszok minden égtájnak.

Tibor a legjobb helyre született, egy apaszív melegébe. Mindenre megtanította apja, ami a szobrászatban tanulható, még a szerszámkészítésre is. Akire az apja hegyet hagy, annak meg kell tanulnia hegyet mászni. Tibor a képzőművészetet magyarul, anyanyelvünkön beszéli. „Vállalom népem hagyományait, sorsát, történelmét, múltját, jelenét, jövőjét.” Ő tudta: keleti örökségünket Nyugatba ötvözve hozható létre európai magyar művészet.

Az erdélyi lélek ott van ezeknek a szobroknak a mosolyában, borongásában, gesztusaiban. Ezeknek a szobroknak emberi arcuk van, még Tibor plasztikaiban is, aki a mértani elvontság, rend határvonalain is át- és visszalép. Az erdélyiség a különböző kultúrák kiegyensúlyozásban rejlik, a balladás múltban és a harcok jelenben.

Szervátiusz Tibor művészetében emberi természetünknek a fa, a kő, a fém természetével való egyesüléséből születnek szobrok. Tibor írja önvallomásában: „Döntéseimben sokszor fordultam tanácsért a két nagy magyar szellemi őriáshoz. Bartókhhoz és Adyhoz.” *A Dózsa feje, a Tüzes trón, a Petőfi halála, a Kolozsvári Krisztus, a Bartók- és Ady-fejek* – a magyar szellem diadalai, vizuális szintézisei.

Tibor meglátta Jackson Pollockban a maximumig feszített lélek vibrálását, azt, hogy az absztrakt a végletekig vitt, modern realizmus. A Kárpátok csiszlikének dühöngő terrorjában ki merete mondani: „A mű csak önmaga, csak önmagát ábrázolja.” Tudta, nekünk nem kell Afrikába menni, hogy a plasztikából fölfedezzük magunkat. Nekünk ott van a magyar népművészetben lélegző egyetemesség, a „civilizáció fárasztó racionalizmusa” ellenére. A fából faragott kékszakállú mandarin, vagyis Bartók mondta: „Minden zene népzene. Mi csak elrendezői vagyunk a dolgoknak.”

Ezeknek a szobroknak nem a kő, a vas, a fa az alapanyaga, hanem a fájdalom. A magyar fájdalom. Szigetnép vagyunk egy germán, szláv nyelvtengerben. Komp voltunk, hidat akartunk. Nem akarnak járni azon a hídon, vagy ha igen, nem akarnak hídpénzt fizetni. A végén mindig csak egy választást hagynak a magyarnak. Magunkat kell választanunk. Maradjunk hát meg szigetnek! Egy sziget sose sír.

A rend forma, amelyen a szépség nyugszik. Mindnyájan gödörben élünk, ahol a jövő csak amolyan szólásforma, de ketten közülünk a csillagokat nézik belőle. A szegénység minden művészet anyja, mondja a német. De ki az apja? A szolgálat. Magyarnak lenni nem bokrátság Isten kalapján, hanem ez.

Minden szobornak erőtere van. Ezen a kettős kiállításon egymás hatását erősítik fel a szobrok. Amelyek mint jelek, emberi istenszobrok hirdetni fogják voltunkat, ha már nem leszünk. Mindennek, aminek kezdte van, vége is van. A világ hatezer nyelve közt a magyar a negyvenöt-ötvenedik helyen áll. Ötezer nyelvet százezer-nél kevesebben beszélnek. De a magyar nyelv egy Szervátiuszok által még munkába sem vett terméskő. Régebbi, mint a legtöbb ma beszélt európai nyelv, és nincs rajta karcolás. És nem

hal ki ebben a században sem. Ha csak ezek a szobrok maradnának fenn belőlünk, nem volna mit szégyenkeznünk. Szavakban kifejezhetetlen szépség van bennük. Az önazonosság nyugalma, az életerő mély ritmusa.

Lehet: ahogy régi szobrok, a maiak is torzóban maradnak talán fenn. „Látod, így jársz, ha rágod a körmöd” – mondta a lányának a milói Vénusz mellett egy apuka a fülem hallatára. Brâncuși mondása jutott eszembe: „Nézzétek a szobraimat, amíg meg nem látjátok. Az Istenhez közeliak látják.” „A plasztikai művek élvezete nem kötelező” – mondta Tibor.

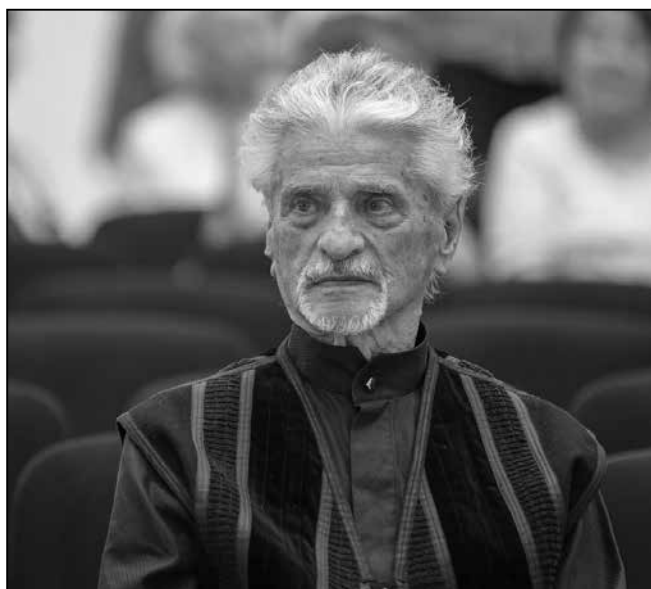
A szépség két Bolyaija, a Szervátiuszok öszszegzőnek jöttek. A forma ünnepei alkotásaik. A művészet nem a látható megmutatása, hanem a láthatatlan megjelenítése. Nagymesterek ők, a magyar nemzeti avantgárd szobrászóriásai. A tenger és a magas művészet előtt az ember kicsinek érzi önmagát. Isten egy kőben alszik, és a szobrász az, aki felébreszti. Szükszavú művészet az övék. Szükszavú, mint a székelők, csángók.

Magyarország olyan most kicsit, mint itt, Pesten a Városliget, amely mellett lakom. Egy régi, hajdan szép park és egy új múzeumnegyed tervei ütköznek körülöttünk. Nem tehetünk úgy, mintha nem látnánk. Csakhogy az emberi agy káliumból, foszforból és propagandából áll. Ezért egyre nehezebben fogjuk fel, ami pedig világos és érthető. Hogy csak együtt juthatunk valamire, nem megosztva. Miként nincs két magyar szobrászat sem. Élni kellene már, olyan méltósággal a magára találásban, mint a Szervátiuszok szobrai. Olyan szíjas szívósággal és találékonysággal, ahogy ez a két szobrász tette Európa közepén.

Szervátiusz Jenő: szolgálattelvő. Szervátiusz Tibor: megtartó.

Ne csüggedjete. Itt a két példa. Föl, föl a magasba!

(Elhangzott 2016. július 26-án a Szervátiusz Jenő és Szervátiusz Tibor – Két szobrász, két nemzedék című tárlat megnyitóján, a Magyar Művészeti Akadémia intézményében, a Műcsarnokban.)

Szervátiusz Tibor

Magyar Művészeti Akadémia / Nyirkos Zsófia

Temesi Ferenc a kiállításmegnyitón,
a Tüzes trónon című Dózsa-szobor mellett